

Давня та нова історія України

УДК 94(477.83-25):[334.712:687]“15/16”

Н. О. Паславська

КРАВЕЦЬКИЙ ЦЕХ У ЛЬВОВІ ТА ЙОГО РЕМІСНИЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)

У статті представлено короткий історичний огляд соціально-правових та національно-релігійних аспектів взаємовідносин між ремісниками в межах кравецького цеху. Пропонуємо зупинитися на аналізі кравецького середовища Львова, що представлено майстрами, підмайстрами та учнями на основі дослідження різних комплексів джерел (королівські привілеї, цехові статuti, акти прийняття громадянства, витяги з раецьких та лавничих книг).

Ключові слова: цех, кравці, майстер, підмайстер, учень, католики, православні, міське право, громадянство, міщани.

Кравецький цех у Львові не був об'єктом окремих історіографічних студій. Побіжні відомості оглядового чи статистичного характеру представлені в працях небагатьох польських та українських істориків, зокрема Луції Харевічової [1-2], Мавриція Горна [3-4], Івана Крип'якевича [5-6], Ярослава Кіся [7], Степана Білецького [8-9], Мирона Капраля [10-14], Ореста Зайця [15] та ін. Як правило, це інформація про приблизну кількість кравців порівняно з іншими представниками ремесел чи за книгами прийняття до міського права, згадки про час виникнення окремого цеху, його структуру тощо. Метою дослідження є спроба створення колективного портрету середовища кравецького цеху та відображення соціально-правових та національно-релігійних взаємовідносин між представниками польської та української нації в межах спільного цеху на основі аналізу різних комплексів джерел (королівські привілеї, цехові статuti, акти прийняття громадянства, витяги з раецьких та лавничих книг (заяви, скарги, декрети) тощо). Нами вперше подається огляд окресленої проблеми, що визначає новизну дослідження.

Львів XVI – першої половини XVII ст. був одним із найбільших та важливих міст не лише на українських землях, але й у межах Польського Королівства, а згодом Речі Посполитої. Внаслідок особливостей географічного розташування та історичного розвитку, місто було багатоетнічним, де проживали та контактували представники різних національностей, релігій, мов та культур (поляки, українці, вірмени, євреї, німці, греки, італійці, французи).

Поняття “населення міста” чи “міське населення” у період пізнього Середньовіччя та раннього Нового часу в широкому значенні охоплювало всіх мешканців, котрі проживали в середмісті та на передмістях. Однак місто та міщани асоціювалися лише з громадою, члени якої вважалися повноправними та привілейованими міщанами-громадянами (*cives*), тоді як решта населення була просто “мешканцями” (*incolae*) [15, с. 7]. В ширшому трактуванні міське громадянство (міське право) – правова приналежність до громади міста, що надає особі-громадянину певні права та обов'язки, передбачені королівськими привілеями, законодавством та поширеною практикою міста. Прийняття до міського права було початком легітимної діяльності особи, визнання її як повноцінного та повноправного члена міської громади. Міська громада Львова зростала здебільшого за рахунок трьох станів – міщанства, селянства та шляхти. Вихідці з міщанського стану (місцеві та прибулі) були найчисельнішими в реєстрах прийняття до міського права. Однак, міщанство, як соціальна група, було строкатим та неоднорідним за становим походженням, майновим становищем та професійною структурою. Далеко не всі бажаючі міщани могли стати повноправними громадянами Львова.

Міщани-ремісники становили значну частину населення міста [13]. Вони не належали до кола патриціату (за винятком купецької верхівки та кількох професійних груп – аптекарів, хірургів, золотарів, ливарників, броварників тощо), здебільшого не займали керівних посад, а представляли, насамперед, людей фізичної праці. Кравці серед ремісників належали до найдавніших та найчисельніших професій міста. Вони, поряд із шевцями, мельниками, мулярами, сідлярами належали до середньої групи суспільної ієрархії львівського міщанства – поспільства. У найдавнішій збереженій міській книзі Львова (1382-1389 рр.), написаній після пожежі 1381 р., згадується чимало професій львівських ремісників, зокрема 10 кравців [16]. Перша згадка про кравецький цех відноситься до 1425 р., а у 1533 р. король Сигізмунд I затвердив статут кравецького цеху. Сумарно за книгами прийняття до міського права в період 1405 – початку 1790-х рр.

повноправними львівськими громадянами кравецького ремесла стали: 487 кравців (загальна кількість прийнятих за чистовими реєстрами), що становить 9,65% від загалу новоприйнятих громадян зі вказаним фахом та 7,01% від загалу усіх новоприйнятих громадян [15]; 571 кравець (загальна кількість прийнятих з врахуванням протокольних та рахункових записів), що становить 9,57% від загалу новоприйнятих громадян зі вказаним фахом та 6,92% від загалу усіх новоприйнятих громадян. У вузькій, окреслений нами період (XVI – перша половина XVII ст.) – бл. 200 кравців [15]. Підрахунки зроблені на основі аналізу та порівняння даних, які містяться в працях А. Янечика [17], А. Гілевича [18], О. Зайця [15, с. 331-460]. Основними джерелами для дослідження львівського громадянства є реєстри новоприйнятих громадян, які велися у різних міських книгах і збереглися з XV–XVIII ст. [19, спр. 648-652, 695-696, 698, 704-705].

Отже, відсоток кравців, які були повноправними міщанами серед мешканців Львова був досить високим і коливався – бл. 7-10 % від загалу усіх новоприйнятих громадян. Загалом кількість кравців у Львові залежала, передовсім, від загальної кількості населення міста та необхідності забезпечити їх одягом. Попит на товар зростав також через потреби війська та модні тенденції. Однак наведені цифри, які насправді були значно вищими не відображають реальної кількості осіб, які займалися кравецтвом. Нижче пропонуємо зупинитися на аналізі кравецького середовища Львова, що представлене майстрами, підмайстрами та учнями.

Середовище майстрів кравецького цеху. Якщо аналізувати суто цехове кравецьке середовище, то формально усі члени цеху були майстрами та володіли міським правом. Міське громадянство давало право на легальне заняття ремеслом у рамках цеху. Теоретично, для ремісника прийняття міського права означало б паралельне прийняття цехового. Вимога прийняти львівське громадянство одночасно зі вступом до цеху прописана в статутах 26 професійних корпорацій, зокрема і в статутах та ухвалах кравецького цеху (*Львівські райці затверджують статті для львівського цеху кравців, які стосуються виконання їхніх майстерських проб і вступу до цеху (4 березня 1534 р., Львів)* [20, с. 363-366]; *Владислав IV підтверджує сфальшовану грамоту львівських райців від 31 жовтня 1533 р., яка містить статут кравецького цеху, а також ухвалу цього цеху від 24 жовтня 1634 р. стосовно партачів та цехових майстрів (26 жовтня 1634 р., Львів)* [20, с. 369-377]). Цехові статuti ставили вступ майстра до цеху в залежність від наявності у нього львівського громадянства. Тобто, спершу – міське право, а потім – майстрівство. Або навпаки – кандидат на вступ до цеху виконував усі цехові вимоги, принісив документи про своє законне народження, після чого цех рекомендував його раді до прийняття міського права. Наприклад, в статтях, затверджених райцями для цеху кравців від 4 березня 1534 р. прописано: *“насамперед, якби котрийсь із підмайстрів звідкись у те місто прийшов, перш ніж буде прийнятий до грона майстрів, повинен найперше півроку працювати поруч з майстром, а далі прийняти міське право та задовольнити звичай ремесла”* [20, с. 365]. Схоже положення підтверджується грамотою Владислава IV від 26 жовтня 1634 р.: *“коли якийсь новоприбулий майстер хоче вступити до братства [тобто цеху – Н. П.], насамперед має прийняти міське право у панів райців, і потім цехмістри допустять його до прийняття в цех”* [20, с. 374]. Таким чином, міське право робило кравця не лише повноправним громадянином, котрий може користуватися усіма політичними, економічними, соціальними та культурно-релігійними правами й обов'язками, встановленими королівськими привілеями, міським законодавством та усталеною в місті практикою, але також давало змогу будувати свою професійну кар'єру.

До кравецького цеху у Львові входили як католики (здебільшого поляки), так і сповідники грецького обряду – українці. Кравці-українці згадуються в статтях львівських райців в 1534 р., які вони затверджують для львівського цеху кравців: *“повідомили нам славетні старші та звичайні майстри кравецького ремесла, наші міщани і сусіди, як католики, так і майстри грецького обряду”* [20, с. 365]. Кравецький фах був досить популярний серед українців. Найбільша частка українців серед кравців спостерігається в середині XVI – першій половині XVII ст. – коли це ремесло було найпоширенішим серед українського населення загалом та ремісників зокрема. Однак, порівняно з католиками, кількість представників грецького обряду в кравецькому середовищі повноправних громадян була невелика. Наприклад, за нашими підрахунками в період 1500-1550 рр. міське громадянство прийняли 46 представників кравецького ремесла, з яких 7 були українцями (прямі вказівки на походження). Кравців-русинів могло бути більше, зважаючи на імена та географічне походження новоприйнятих громадян – міста Руського та Белзького воєводства, Волинь (бл. 5-6 осіб) [21, с. 7]. Варто зазначити, що поняття “русин”, “русини” вживаються як синоніми до понять “українець” та “українці” [11]. Кількість кравців-українців, котрі мешкали в середмісті на вулиці Руській в другій чверті XVI ст., з-поміж 35 осіб не перевищувала 5%, тоді як більше 95% були католиками (переважно поляки та німці). Для порівняння, в період 1549-1586 рр. міське право прийняли 106 українців серед яких – 14 кравців [14, с. 156].

Незважаючи на декларовану в статутах рівність вступати в цех та вільно виконувати ремесло як католикам, так і православним, майстрівство других було швидше винятком, ніж закономірністю. Відтак співіснування в одному цеху було підставою для внутрішньої спеціалізації в ремеслі. Відмінність полягала у різній сировинній базі та різних видах одягу: українцям дозволялось шити грубий селянський одяг з бецького та бжезінського сукна, натомість католики виконували тонку роботу з дорогих тканин, яка високо цінувалась [7, с. 96]. Для прикладу, наведемо дані про вартість роботи львівських кравців у XVII ст.: кунтуш пурпуровий, обшитий золотом – 70 злотих; кунтуш з французького сукна – 70 злотих; жупан адамашковий – 50 злотих.

Прийняття громадянства некатоліками мало також свої особливості. Зокрема, у 1521 р. представники української громади, серед яких були також кравці, скаржилися королю Сигізмунду I на львівських райців. Попри те, що українці підлягали тому ж магдебурзькому праву та несли такі ж міські тягарі, як і міщани католицького віровизнання, з боку міської ради їм чинилися обмеження. До прикладу, райці відсилали

українців складати присягу в міській церкві, не дозволяючи присягати в католицькому храмі; у міських судах не приймалися свідчення “людей руського обряду”, що завдавало їм економічних збитків та обмежувало правового змісту; існували також обмеження релігійного характеру (заборони священикам Руської церкви (церква Успіння Пресвятої Богородиці) публічно нести Святі Дари вулицями міста, заборони переносити померлих до церков для заупокійних відправ) тощо [22, с. 7]. Сигізмунд I створив комісію з впливових державних урядовців, котра схилила обидві сторони до компромісів своїм розпорядженням від 28 червня 1521 р., “щоб люди руського обряду складали присягу відповідно до давнього звичаю у своїх церквах, але із запрошеним виголошувачем формули, додавши, що українці повинні тішитися львівським громадянством і нести всі міські тягарі” [22, с. 39-42]. Невдовзі, під час перебування Сигізмунда I у Львові, у 1524 р. русини знову скаржилися королю на міську раду, що попри ряд обмежень також не дозволяє приймати їх до ремісничих цехів та займатися ремеслом легально, на що відповідь короля була категоричною – “не приймати та не допускати їх [русинів – Н. П.] до будь-яких цехів та ремесел” [22, с. 42-44].

У 1538 р. раецький суд Львова розглядав скаргу кравців-українців на католицьких колег з цеху. Поляки обмежували доступ до ремісничого братства українцям, встановивши для їхніх учнів довгий трирічний термін визволення, тоді як учні-католики могли визволитися через один рік. Крім цього, у випадку смерті чи втечі учнів майстри-українці мали змогу приймати нових учнів тільки після того, як визволиться попередній учень (тобто через три роки), а майстри-католики були вільні від таких обмежень. Не володіли рівними правами з католиками і сини українських кравців, будучи змушеними виконувати “майстерштуку” при вступі до цеху. В аналогічне становище потрапляли майстри-католики, які одружувалися з доньками українських майстрів [23, с. 22-26]. Відтак, за рішенням міської ради українські кравці могли за гроші вчити своїх учнів два роки, а за службу або відробіток – три роки. У разі смерті чи втечі учнів українцям, як і католикам, можна було відразу приймати на навчання нових. Сини кравців-майстрів як українців так і поляків зрівнювалися у правах на пільги при набутті ремесла. Однак, кравці-українці, котрі здобували фах, не маючи родинних зв'язків з цеховими кравцями, повинні були сплачувати всі необхідні кошти та виготовляти “майстерштуку” [11, с. 101]. “Штука” (“майстерштука”) у кравецькому цеху включала пошиття плаща, верхнього чоловічого вбрання, жіночої сукні та ризи священика. Таким чином, декрет раецького суду став компромісним вирішенням суперечок в цеху, що задовольнило представників обох віровизнань, принаймні на певний період.

Менш як за пів століття ситуація цілком змінилася на користь українців, принаймні формально: король Сигізмунд Август 20 травня 1572 р. видав привілей, яким українська громада була зрівняна у всіх правах з міщанами католицької віри. Згідно цього привілею кожний українець міг бути обраним до міської ради, безперешкодно отримувати міське право та складати присягу за прикладом поляків. Українці отримали право не лише вступати в ремісничі цехи, навчатись та працювати у будь-яких цехових ремеслах, але й обиратися старшими цехмістрами у цехах [22, с. 45-51]. Через спротив польської громади, привілей 1572 р. не ввійшов у дію, а у 1578 р. король Стефан Баторій фактично ліквідував усі його положення, в тому числі й ті, що стосувалися вступу до ремісничих цехів [22, с. 54-56]. Польська дослідниця Луція Харевинова в неприхильному ставленні короля Стефана Баторія до львівських українців вбачала політичний аспект, оскільки саме в цей час, 16 червня 1578 р., у Львові стратили молдавського господаря та козацького ватажка Івана Підкову, якого з почестями та маніфестаціями поховали українці, а отже були політично підозрілими [2, с. 8-9]. Кравці-українці все ж таки потрапляли до цеху, досягаючи значних успіхів в роботі (наприклад, Дмитро Красовський, Микола Добрянський, Федір Постава, Лука Кравець та інші).

Кравецький цех надалі залишався спільним для представників обох націй. Проте доводилось часто з'ясовувати відносини у суді. Конфронтація на рівні скарг між кравцями була звичайним укладом їхнього співіснування. Особливо багатим в плані судової тяганини між поляками та українцями в межах кравецького цеху видався рубіж XVI–XVII ст. Так, 13 січня 1599 р. кравці-українці, котрі були повноправними членами кравецького цеху подали скаргу на кравців латинського обряду за обмеження їх прав, зневагу і кривди в спільному цеху: “Ті з погордою ставляться до українців, виключають їх та не допускають до більш довірених цехових нарад, розпоряджаються без їхнього відома спільними грішми, на засіданні цеху безчестять їх різними непристойними та зневажливими словами” [23, с. 66-67]. Заява започаткувала довгий судовий процес між членами кравецького цеху.

3 березня 1599 р. міська рада затвердила рішення кравецького цеху про відмову повторно прийняти до цеху українця Дмитра Красовського, довголітнього члена кравецького цеху та активного діяча братства при церкві Успіння Пресвятої Богородиці, що походив з родини кравця Дем'яна Красовського. Того ж дня римокатолицькі майстри протестували у суді проти своїх колег-українців, котрі “сміють проводити таємні зібрання з підзамковими, мандрівними та невизнаними правом кравцями” [23, с. 69-71]. Натомість кравці-українці разом з ремісниками, котрі проживали на Підзамчі [24] подали спільну скаргу з приводу недопущення їх до цеху. Згідно з грамотою руського воєводи Андрія Одровонжа від 13 вересня 1460 р. на Підзамчі мав вільно виконувати ремесло на користь королівського замку, без вступу до кравецького цеху один кравець [25, с. 62-63]. За привілеєм короля Сигізмунда I від 10 червня 1533 р. на Підзамчі дозволялося легально займатися кравецтвом двом кравцям [20, с. 361-363]. З огляду на зраду, майстри-католики заявили, що вони загалом “не хочуть їх [українців – Н. П.] терпіти у своєму цеху або допускати їх на цехові наради” [12, с. 135].

20 березня 1599 р. кравці-українці як цехові, так і нецехові з Підзамча, зокрема Лука Кравець, Федір Постава та Микола Добрянський скаржилися у гродському суді на майстрів і цехмістрів поляків за переслідування та обмеження їх прав у виробничій і громадянській діяльності цеху. Вони протестували проти свого нерівноправного становища в цеху, покликаючись на акти міської ради, які не суперечили

коронним правам: згідно з присягою, українці так само, як поляки, мали право розпоряджатися грішми цехової скарбнички [11, с. 115].

Аргументи, якими апелювали кравці у гродському суді стосувалися всієї української громади Львова: *“Ні львівські вірмени, ні євреї не мають таких зв’язків з поляками, які має наш руський народ. А все ж таки вони користуються своїми правами повніше, ніж ми. Прийшли до нас, Русі, а з нами, Руссю, на Русі не хочуть жити згідно з давніми нашими правами і постановами, звичаями і порядками, не покоривши нас правом, відштовхують нас від прав, чи радше видають у нас їх”* [23, с. 71-74]. Таким чином, українські кравці продемонстрували не лише знання своїх прав та обов’язків, а й високий рівень свідомості та національної ідентичності.

Протестуючі кравці-українці також згадали про факт нищення цехових реєстрів кравцями-католиками, в яких були занотовані імена членів цеху, щоб позбавити українців аргументів історичного змісту, оскільки у XV ст. русини також обиралися цехмістрами кравецького цеху [11, с. 115]. Українці згадали й про факт фальсифікації католицькими майстрами привілеїв кравецького цеху у власних інтересах. Зокрема, у фонді Львівського ставропігійського інституту зберігся документ, в якому міститься свідчення городоцького підстарости Яна Гумовського від 12 березня 1603 р. про знищення на ратуші м. Городка фальшивого листа кравецького цеху [19, спр. 374].

Невдовзі, у липні 1599 р. конфлікт набрав нових обертів. П’ять кравців-українців із середмістя та передмістя потрапили на кілька днів до міської в’язниці через скаргу католицьких цехмістрів Миколи де Лярто та Івана Радовського за знеславлення ними католицького свята Введення в храм Пресвятої Богородиці, оскільки цехові українські кравці працювали в цей день за своїм факхом [23, с. 74-75]. До суперечок долучилася міська влада в особі бурмістра, котрий прийняв рішення про арешти. Відтак, через кілька днів 5 липня 1599 р. українські кравці змушені були скажитись на бурмістра та міських радників за насильства, ув’язнення та примушення святкувати католицькі свята [23, с. 76-79].

Скарги мали тенденцію до поширення і в наступні роки й розглядалися навіть в королівській канцелярії, однак судова тяганина не була доведена до логічного завершення. Зокрема, у 1603 р. про обмеження українців у правах щодо присяги та діяльності в спільному цеху довідуємося з відповіді католицьких кравців про свою цехову політику щодо українців, де в одному з пунктів вони стверджують, що *“українців, мешканців того міста, не допускають ні до міщанської присяги і присяги на вірність тому містові, ні до сторожування яких-небудь мурів, бо їхня охорона не здається місту певною і безпечною. А це є обов’язком цехів у тому місті, бо на них як на заприсяжених громадян покладено піклуватися над баштами, вежами. До того не допускали ніколи ні їхніх попередників, ні їх самих не допускають”* [23, с. 100-106]. Католики посилалися на цеховий привілей короля Сигізмунда I, виданий у 1543 р. Однак, в декреті короля від 9 квітня 1543 р. не йшлося про виключення українців з кравецького цеху, а про заборону євреям, жителям Львова та міст Руського і Подільського воєводства займатися продажем жупанів, які виготовлені з простого сукна [19, спр. 138, арк. 8-10].

Суперечки між православними та католицькими ремісниками кравецького цеху тривали досить довго. Так, у 1645 р. майстри-українці в раєцькому суді знову скажилися на колеґ-поляків про позбавлення права голосу на цехових зборах, заборону розпоряджатися грішми зі спільної скарбнички та інші утиски [26, с. 404-406]. Райці у відповідь визначили двох уповноважених осіб зі своєї колеґії для позасудового примирення сторін [11, с. 123].

Прецедент судових процесів та протестів кравців-українців вплинув на їхніх колеґ майстрів-українців, які перебували в схожих обставинах в інших ремісничих цехах [12, с. 136]. Поряд з кравцями проти дискримінації у своєму цеху виступали чинбарі, кушніри, ткачі та шевці [23, с. 74-75, 79-81]. Однак, тільки у шевському цеху українцям вдалося домогтись рівноправності з польськими колеґами – 30 листопада 1618 р. львівський староста Станіслав Мнішек видав розпорядження про утворення окремого цеху для шевців-українців на Краківському передмісті [20, с. 204-206], а 28 березня 1633 р. король Владислав IV підтвердив документ львівського старости [20, с. 207-209].

Варто наголосити, що українських ремісників у їхньому протистоянні з майстрами та цехмістрами-католиками матеріально підтримувало Успенське братство, надаючи кошти на судові витрати (наприклад, *“на кравецьку потребу дано прокуратору польських золотих 6 через Лукаша кравця [Луку Бартниковича – Н. П.] і Миколая кравця [Миколу Добрянського – Н. П.]”*) [27, с. 34]. Серед членів церковного братства були кравці (як цехові, так і нецехові), зокрема Дмитро Красовський, Микола Добрянський, Лука Бартникович, Андрій Кравець, Теодор Кравець та інші [28].

Політичні привілеї міста, передовсім доступ до органів міського самоврядування та судочинства, залишалися недоступними для некатолицьких громадян Львова. Фактично такий доступ був неможливим і для представників кравецького цеху в цілому. Лише деяким кравцям, котрі були членами цеху та володіли міським правом, вдалося посісти керівні посади в місті. Серед райців зустрічаємо одного кравця-католика (Бартоломей 1403-1407 рр.) [29, с. 48-49], серед лавників – трьох католиків (Бартоломей 1402-1403 рр. [29, с. 195]; Іван Сокіл 1592-1606 рр. [29, с. 216]; Франциск Гольдемберг 1736-1745 рр. [29, с. 236]), 24 – серед представників третього стану перед урядами (лише семеро з них могли не бути громадянами Львова, з яких двоє могли володіти міським правом, оскільки відсутня джерельна інформація за час їхньої діяльності в книгах прийняття до міського права (1605-1626 рр.) [29]. Отже, навіть статус повноправного громадянина не сприяв кравцям в їхній політичній кар’єрі.

Таким чином, наявність громадянства для майстрів-українців кравецького цеху не робило їх повноправними членами львівської громади на рівні з католиками. Українці приймали громадянство у межах, які вони самі собі змогли вибороти у привілеях та відстояти у судах. Фактично, повноправні міщани

некатолики могли користуватися правами та привілеями міста настільки, наскільки це дозволяли їм власні привілеї. Якщо формально клопотання майстрів-українців король чи міський уряд задовольняв, то фактично на практиці зміни не були відчутними.

Підмайстри та учні. До категорії кравців, які не володіли міським правом належали учні та підмайстри (католики та православні), які вивчали кравецький фах і в перспективі могли стати цеховими майстрами. Однак стати майстром було непросто, особливо з огляду на те, що статuti регламентували кількість майстрів в цеху, а конкуренція була досить високою. Наприклад, наприкінці XVI ст. у цеху кравців було 73 майстри, шевців – 34, пекарів – 32, золотарів – 30, кушнірів – 28, шапкарів – 28, чинбарів – 20, мулярів – 15.

В соціальному відношенні, кравецькі підмайстри та учні належали до третьої групи міщан – плебеїв і залишалися ними доти, поки не ставали майстрами [9, с. 11]. Проте, багато з них так і не одержували бажаного статусу, оскільки підмайстер, щоб стати майстром повинен був пройти навчання, здійснити мандрівку, прийняти міське, або принаймні передміське громадянство, володіти в місті нерухомим майном на суму 3 тис. злотих або у передмісті приблизно на 500 злотих, а також дати певну суму на придбання зброї для міського арсеналу, нести усі матеріальні витрати, пов'язані із процедурою вступу до цеху (заплатити до каси цеху визначену суму грошей, виставити вечерю для майстрів з приводу свого вступу), одружитися, показати своє вміння у вигляді “майстерштуки” тощо [8, с. 18]. Необхідність великих витрат приводила до того, що більшість підмайстрів була неспроможна дістати статус майстра. Переважно сини та зяті майстрів, які були більш заможні, звільнялися від половини витрат, пов'язаних з одержанням звання майстра – ставали майстрами, та й то лише після звільнення місця в цеху у випадку смерті або виїзду когось із членів [4, с. 381].

Попри суто цехову регламентацію їхнього буття та діяльності, існувала також релігійна та національна диференціація. Наприклад, в грамоті Владислава IV від 26 жовтня 1634 р. йдеться про те, що “якщо підмайстер католицької віри звідкись до міста прийде працювати у ремеслі і хтось із майстрів-католиків матиме підмайстра руського обряду, тоді руський підмайстер відпрацює один тиждень, а після виходу тижня відпускаючи русина, має прийняти католика без будь-якої перешкоди” [20, с. 369-377]. Однак, значні перешкоди та умови, пов'язані зі вступом у цех, не лякали бажаних туди потрапити. Наприклад, Книга запису протоколів прийняття та визволення учнів цеху кравців за 1607-1717 рр. налічує сумарно 392 учнів (182 – у першій половині століття, 210 – у другій), з яких підмайстрами стали 349 осіб [19, спр. 1005, арк. 1-135].

В прагненні займатися кравецьким ремеслом, не будучи членами цеху та повноправними міщанами, підмайстри-кравці почали об'єднуватись в організацію, яка існувала з 1491 р. при кравецькому цеху. Приводом до утворення цеху кравецьких підмайстрів стала подія, описана в хроніці Бартоломея Зіморовича “Потрійний Львів” під 1507 р. про втечу повсталих кравецьких учнів від своїх майстрів [30, с. 97-98]. Міська сторожа спробувала зупинити втікачів, декілька з них загинули. Згодом на тому місці кравецький цех збудував церкву св. Анни [1, с. 88].

Очевидно, своїм вчинком підмайстри домоглися створення окремого цеху та надання їм відповідного статусу. Підтвердженням є документ від 15 листопада 1646 р., яким майстри кравецького цеху відновлюють затверджений у 1491 р. текст статуту для кравецьких підмайстрів [20, с. 379-385], відповідно 12 грудня 1646 р. райці Львова підтвердили цей документ [20, с. 385-387]. Статут кравецьких підмайстрів передбачав, що для керівництва підмайстрівським цехом майстри кравецького цеху обирали старшого, а підмайстри та учні – молодшого майстрів, котрих мали слухати і виконувати всіляку роботу. Підмайстри мали окреме приміщення, де займалися своїм ремеслом та що два тижні проводили збори цеху. Кожний кравецький підмайстер, який приходив до Львова, повинен був зайти до будинку підмайстрів і чекати доти, поки його покличе майстер. Якщо підмайстрові не подобалося місце праці, то він, пропрацювавши один тиждень, міг перейти до іншого майстра. У випадку, коли підмайстер пропрацював у майстра півроку, то повинен був повідомити майстра про свій перехід за два тижні, а більше року – за чотири тижні. Робочий день підмайстра тривав 15-16 годин – найбільше з усіх ремісників. Кожного понеділка підмайстри та учні користувалися безплатною лазнею. Статут зобов'язував підмайстрів жити чесно, забороняв грати на гроші, надмірно вдягатися, а також купувати собі одяг без відома майстра. Суворо заборонялося підмайстрам працювати у партачів [7, с. 95].

Щоб підтримувати дисципліну підмайстрів та учнів, кравецькі майстри визначили в положеннях статуту різні види покарань за його порушення: грошові штрафи, ув'язнення, позбавлення права працювати за спеціальністю, тілесні покарання. Підмайстри, незважаючи на загрозу покарання, порушували постанови статутів і виступали проти майстрів, вдаючись навіть до фізичних розправ. Наприклад, кравецькі підмайстри Симон і Мартин з товаришами у 1654 р. напали вночі на майстра Яна Вольфа і побили його [8, с. 21].

Таким чином, створення цеху кравецьких підмайстрів було компромісною спробою вирішення конфлікту між майстрами та підмайстрами й учнями. Однак проблеми цілковито не зникли: майстри взяли участь в укладенні положень статуту, визначивши умови діяльності цеху підмайстрів, що привело до подальшої конфронтації.

Загалом незважаючи на декларовану в статутах рівність вступати в цех та вільно виконувати ремесло полякам та українцям, майстрівство других було швидше винятком, ніж закономірністю. Громадянство кравці-українці також приймали у межах, які вони самі собі змогли вибороти у привілеях та відстояти у судах. Фактично, повноправні міщани-некатолики могли користуватися правами та привілеями міста настільки, наскільки це дозволяли їм власні привілеї. Проте, усі кравці займалися своїм ремеслом і творили загальний образ буття цілої міщанської спільноти ранньомодерної доби.

Джерела та література

1. Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbiorowej / Łucja Charewiczowa. – Lwów, 1929. – 196 s.
2. Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacyj schizmatyckich i Żydów we Lwowie / Łucja Charewiczowa – Lwów, 1925. – 40 s.
3. Horn M. Lwowska ludność rzemieślnicza i jej walka w pierwszej połowie XVII wieku (w latach 1600-1648) / Maurycy Horn // Zeszyty Naukowe Wyższej szkoły pedagogicznej w Opolu. – Opole, 1960. – Т. 1: Historia. – S. 69-124.
4. Horn M. Towarzysze cechów lwowskich w walce z wyzyskiem mistrzów w I połowie XVII w. / Maurycy Horn // Kwartalnik Historyczny. – Warszawa, 1959. – R. 61. – Zesz. 2. – S. 379-401.
5. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали / Упор. М. Капраль. – Львів, 1994. – 390 с.
6. Крип'якевич І. Русини-власителі у Львові в першій половині XVI ст. / Іван Крип'якевич // Науковий збірник присвячений проф. М. Грушевському. – Львів, 1906. – С. 219-236.
7. Кісь Я. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.) / Ярослав Кісь. – Львів, 1968. – 224 с.
8. Білецький С. Боротьба підмайстрів з майстрами у Львові в середині XVII ст. / С. Білецький // 3 історії західноукраїнських земель. – К., 1960. – Т. 5. – С. 15-24.
9. Білецький С. Соціальна структура населення Львова в середині XVII ст. / С. Білецький // 3 історії західноукраїнських земель. – К., 1960. – Т. 4. – С. 3-14.
10. Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. / Мирон Капраль. – Львів, 2012. – 552 с. + 16 іл.
11. Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини) / Мирон Капраль. – Львів, 2003. – 440 с. + 16 іл.
12. Капраль М. Соціальні і національно-конфесійні конфлікти / Мирон Капраль // Історія Львова. У трьох томах / Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2006. – Т. 1 (1256-1772 pp.). – С. 130-140.
13. Капраль М. Станово-професійна структура населення Львова у другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг) / Мирон Капраль // Україна в минулому. – Львів, 1994. – Вип. 6. – С. 7-34.
14. Капраль М. Українська громада на вулиці Руській Львова в 1550-1585 роках / Мирон Капраль // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С. 145-160.
15. Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження / О. Заяць. – К.-Львів, 2012. – 558 с.
16. Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta. Najstarsza księga mijska 1382-1389 / Wyd. Aleksander Czołowski. – Lwów, 1892. – Т. 1. – 130 s.
17. Album civium Leopoliensium. Rejesty przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie (1388-1783) / Wydaw Andrzej Janeczek. – Poznań-Warszawa, 2005. – Т. 1. – 452 s.; Т. 2 – 295 s.
18. Gilewicz A. Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405-1604 / A. Gilewicz // Studia z historii społecznej i gospodarczej, poświęcone prof. Fr. Vujakowi. – Lwów, 1931. – S. 375-414.
19. Центральний державний історичний архів України у м. Львові: Ф. 52 (Магістрат м. Львова). – Оп. 1. – Спр. 138; Ф. 52. – Оп. 2. – Спр. 648-652, 695-696, 698, 704-705, 1005; Ф. 129 (Львівський ставропігійський інститут). – Оп. 1. – Спр. 374.
20. Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упоряд. Мирон Капраль. – Львів, 2007. – 816 с.
21. Паславська Н. Просопографія львівського міщанства першої половини XVI ст. (на прикладі кравецьких родин руського походження) / Наталія Паславська // Генеалогічні записки. – Львів, 2012. – Вип. 10 (нової серії 4). – С. 5-21.
22. Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.). Зб. документів / Упоряд. М. Капраль. – Львів, 2000. – 576 с.
23. Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.: Збірник документів / Під ред. Я. П. Кіся. – Львів, 1961. – 444 с.
24. Описи передмість Львова XVI–XVIII століть / Упоряд. Андрій Фелонюк. – Львів, 2014. – 750 с.
25. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1876. – Т. VI. – 304 s.
26. Воссоединение Украины с Россией. Документы і материалы: В 3-х томах. Т. 1: Украина накануне освободительной войны. 1620-1647 / Состав. Е. Апанович, Е. Луговая, С. Майборода и др. – М., 1953. – 585 с.
27. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. – К., 1904. – Ч. 1. – Т. 11. – 772 с.
28. Срібний Ф. Студії над організацією львівської Ставропігії від кінця XVI до половини XVII ст. / Федір Срібний // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1911. – Т. 106. – С. 25-40; 1912. – Т. 108. – С. 5-38; 1912. – Т. 111. – С. 5-24; 1912. – Т. 112. – С. 59-73; 1913. – Т. 114. – С. 25-56; 1913. – Т. 115. – С. 29-76.
29. Kapral M. Urzędnicy miasta Lwowa w XIII–XVIII wieku / Myron Kapral // Spisy urzędników miejskich z obrazu dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego. – Т. VII: Ziemie Ruskie. – Z. 1: Lwów. – Toruń, 2008. – 420 s.
30. Зіморевич Б. Потрійний Львів: Leopolis Triplex / Бартоломей Зіморевич; Ред. Олександр Шишка. – Львів, 2002. – 224 с.

Paslavska N. O. The Lviv tailoring shop and its handicraft environment (XVI – first half XVII century): a brief overview of the problem.

This article presents a brief historical overview of social, legal and national-religious aspects of the relationship between artisans within a tailoring shop. Sell stop at analysis tailoring environment of the Lviv, which represented masters, apprentices and journeymen based on the study of various complexes sources (royal privileges, guild statutes, adoption acts of citizenship, and extracts from rayetskyh and lavnychyh books).

Key words: shop, tailor, master, journeyman, apprentice, Catholic, Orthodox, urban law, citizenship, petty bourgeoisie.

Паславская Н. О. Цех портных во Львове и его ремесленная среда (XVI – первая половина XVII в.): краткий обзор проблемы.

В статье представлен краткий исторический обзор социально-правовых и национально-религиозных аспектов взаимоотношений между ремесленниками в пределах портновского цеха. Предлагаем остановиться на анализе среды портных Львова, что представлена мастерами, подмастерьями и учениками на основе исследования различных комплексов источников (королевские привилегии, цеховые уставы, акты принятия гражданства, выдержки из раецких и лавничих книг).

Ключевые слова: цех, портные, мастер, подмастер, ученик, католики, православные, городское право, гражданство, мещане.